Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза!   *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий" редакций

1939 ий
22
август
№39 (603)

ПЕРВЫЙ СОЗЫВ МАРИЙСКИЙ АССР ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТЫН КОКЫМШО СЕССИЙЖЕ

Ончылгече, 20 августышто, 6 шагат кастене Марийский АССР Верховный Советын заседаний залешыже Первый Созыв Марийский АССР Верховный Советын Кокымшо Сессийже почылто.

Сессийым Марийский АССР Верховный Советын председательже депутат **Р. М. Мамаев** почо.

Верховный Совет тыгай ончылшаш паша радамым единогласно пеҥгыдемдыш:

1. Марийский АССР-ын 1939 ийлан бюджетшым пеҥгыдемдымаш да 1938 ийысе Марийский АССР-ын государственный бюджетшым шуктымо нерген отчетым пеҥгыдемдымаш.

2. „Марийский АССР-се шемер депутат-шамычын районный, городской, сельский ден поселковый Советлашкышт сайлыме нерген Положенийым" пеҥгыдемдымаш.

3. Марийский АССР Верховный Судым сайлымаш.

4. Первый ден Кокымшо Сессий-шамыч кокла жапыште приниматлыме да Марийский АССР Верховный Советлан пеҥгыдемдышашлык Марийский АССР Верховный Совет Президиумын Указше-шамычым пеҥгыдемдыме нерген.

Сессий Марийский АССР-ын 1939 ийлан бюджетше да 1938 ийсе Марийский АССР бюджетым шуктымо нерген, Марийский АССР Финансе Калык Комиссар депутат **И. А. Стемасовын** докладшым колыштo.

Тидын дене первый заседаний петырнен.

Чебоксар оласе (Чувашский АССР) Крапеская лӱмеш садыште В. И. Ленинлан памятник.
Фото Н. Николаевын.

МЕМНАН ОТРЯД ОРГАНИЗОВАННО КАНА

Ме план почеш пашам ыштена. Садланак паша сай кая. Кеҥежым чодрашке экскурсий дене миен улына. Тушто пионер-шамыч тӱрлӧ лышташ, пеледыш-шамычым погеныт. Клара Чулкова гербарийым ыштен.

Кажне кечын журнал, газет - шамычым лудына. Киношко организованно коштына. Мемнан отрядысе пионер-шамыч общественный пашам ыштат. Теве Чулкова Клара пасушмиен, колхозник-шамыч коклаште газетым лудеш, гитарым шокта. А Чулкова Соня балалайкым шокташ пеш мастар.

Красный уголокыш погынен изи концертым шындена. Тушто патефоным, гитарым, балалайкым шоктена, мурена, модына адак радиом колыштына.

Авиаций кече лӱмеш шкенан вийна дене „Тетя Поля" постановкым шындышна. Калык-шамычлан спектакль пеш келшен.

А. Кузнецова,
Гомзово заготовительный артель пеленысе пионер отрядын вожатыйже (Йошкар Ола район).

МЫЙЫН ПАШАМ

Кызыт мый тӱрлӧ лышташ, пеледыш - шамычым гербарийым ышташ погем.

Шудо солымо жапыште колхозник-шамычлан каныммышт годым гармоньым шоктенам. А нуно куштат да мурат ыле.

Кеҥеж каныш пеш веселан эрта. Вашке шыже шуэш. Мый тений 5-ше классыште тунемаш тӱҥалам. Тунемме ӱзгарым чыла налын ямдыленам.

Девяткин Яша,
Гомзово ял, Йошкар-Ола район.

Вучымо жапше шуэш

Тений Анисимов Санюлан 8 ий темын. Тудо первый классыш тунемаш кая.

Тудо книгам, тетрадьым, ручкам, пером, карандашым, молымат — мо кӱлеш чыла налын ямдылен.

Кушаков Зосим.
„Спартак" колхоз, Морко район.

„ОГПУ" колхозысо (Йошкар-Ола район) йоча садыште. Снимкыште: йоча-шамыч кочкыт.

Абхазский АССР столицын—Сухуми оласе Ленин урем.

СТАЛИНСКИЙ АВИАЦИЙЫН ПАЙРЕМЖЕ

Авиаций Кечын Тушинский аэродромышто

Авиаций кечын—18 августышто великий авиационный державын вийжым, сталинский сокол-шамычын мастерствоштым ончаш Тушинский аэродромыш миллион наре москвич-шамыч толыныт.

В. П. Чкалов лӱмеш СССР Центральный аэроклубын трибуныштыжо Сталин, Молотов, Ворошилов, Л. М. Каганович, Микоян, Жданов, Шверник, Кузнецов, Кулик ,Буденный, М М. Каганович, Бадаев, Щербаков, Локтионов, Михайлов йолташ - шамыч, Пашазе-Кресаньык Йошкар Армий ден Военно-Морской Флот высший командованийын представительышт, СССР Гражданский Воздушный Флот ден Осоавиахимын руководящий пашаеҥышт лийныт.

Лач 15 шагатлан кугу авиационный пайрем тӱҥале. Тудо осоавиахим авиацийын 200 утла учебный ден спортивный самолет-шамычын парад дене тӱҥале.

Пилот Воейков, Потапов да Захудалин куштылго самолет-шамычын отличный летный качествыштым демонстрироватлыт.

Аэродром ӱмбаке самолетын буксироватлыме дене 11 планер толеш.

Военный авиацийын выступленийжым писын коштшо маневренный истребитель дене капитан Шолохов йолташ почын. Вес типан истребителеш кӱкшӧ летный мастерством капитан Кошевой ончыктылын.

Тылеч вара зритель-шамыч кок истребитель коклаште показательный воздушный бойым ончenыт. Бреющий полет дене йошкар шулдыран вич истребитель эртен. Варажым воздушный бойын инсценировкыжо лийын.

Аэродром ӱмбалне 6 моторан „СССР Л-760" гигантский самолетым мемнан элын прославленный летчикше Советский Союзын Геройжо М. М. Громов йолташ виктарен.

Пайремын пеш кугу программыже парашютный десантым волтен колтымаш дене пытен. Кум нелӧ корабль гыч ик жапыштак 45 еҥ тӧрштен.

Тушинышто воздушный парад авиацийын шалаташ лийдыме куатшым да вийжым ончымаш ыле.

Сеҥымашке кӧ лектын

13 августышто Всесоюзный оборонный соревнований Оргкомитетын заседанийже лийын. Тушто соревнованийын итогшым онченыт да утвердитленыт.

Первый верым чыла комплекс денат Центральный Транспортный Советын Осоавиахим командыже налын. Тудлан Оборона Калык Комиссариатын первый призшым—йошкар знамя да вич тӱжем тенге оксам пуаш ыштыме.

Кокымшо верыш Казахский СССР-ын командыже лектын. Нуно ВЛКСМ ЦК-ын призшым—знамям, хрустальный кубок ден кум тӱжем тенге оксам налыныт.

Кумышо верым налше Узбекский ССР-ын командыжлан Осоавиахимын да Красный крест ден Красный полумесяц Исполкомын призыштым—настольный шагатым да кум тӱжем тенге оксам пуаш ыштыме.

Школьник Стольберг мастер лӱмым налын

Шукерте огыл Ростов-на-Дону олаште мастерыш кандидат-шамычын шахматный турнир лийын.

СССР шахматный мастер лӱмым налашлан шукырак очком налше-шамыч коклаште—Ростовский 34-ше средний школышто тунемше-пионер Марк Стольберг.

Шахматный мастер Стольбергын кушмыжо ӧрмашан. Тудо 1932 ийыште шахмат дене модаш тӱҥалын. Ныл ий гыч Ленинградыште лийше йоча-шамычын всесоюзный шахматный соревнованийыште 2-шо категорий шахматист званийым налеш. 1938 ийыште Стольберг Ростов оласе чемпион лӱмым да 1 й категорий шахматист лӱмым налеш.

Кызыт лийше шахматный турнирыште тудо мастер лӱмым налын.

Биробиджанысе Совет-шамыч пӧрт. (Еврейский Автономный область).

Советский планеристка-шамычын международный рекордышт

10 июльышто кок советский планеристка-шамыч чапле высотный полетым ыштеныт. Евдокия Зеленкова ик еҥ шичман „Рот-фронт—7" планереш шинчын, мучыштарен колтымо вер гыч 2071 метр кӱшкӧ кузен. Тудо французский планеристка Е. Жарлон рекордный кӱкшытшым 887 метрлан эртен каен.

Вес планеристка Людмила Великосельцева кок еҥ шичман „Стахановец" планер дене кӱшкӧ чоҥештен. Тудын дене пырля планеристка Нина Завьялова кӱзен. Нуно мучыштарен колтымо вер гыч 1.643 метр кӱкшытыш кӱзеныт.

Нине рекорд-шамычым Международный Авиационный Федераций (ФАИ) „Д" класс дене кӱшкӧ чоҥештымаште международный женский рекордлан утвердитлен.

77

ГРАНИЦА ВЕС ВЕЛНЕ

ЯПОНСКИЙ АРМИЙ ОНЧЫК КАЕН ОК КЕРТ

Теве ынде кум тылзе жапыште Китайыште кучедалше японский армий ик йол тошкалтышланат ончык каен огыл. Японский командований китайский фронтым кўрлаш да ончыко успешно наступатлашлан фронтышто ик слабый верымат муын ок керт.

Китайын чыла фронтлаштыжат обороным пенгыдемдымаш да китайский армийым решительный контрнаступленийыш вончыштарашлан ямдылалтмаш кая.

Японийын Китай кöргыш керылтмашыже фронтышто авыралт шога. Партизанский отряд-шамыч японский тылыште — японец-шамычын шупшын налме китайский районлаште кучедалыт.

Марксын письма ден ўзгарже-шамычым СССР-лан пумо

Карл Марксын правнукшо Роберт Лонге СССР-ын Английыште улшо представительжылан Марксын икмыняр ўзгарже-шамычым пуэн. Нунын коклаште Маркс ден Энгельсын, Марксын ўдыржö-шамычын, „Капитальын" первый томжым французский йылмыш кусарымым издатлыше Лаштран Маркслан возымо письмашт улыт.

Тыгак кок креслом пумо. Нунын кокла гыч иктыж дене Карл Маркс знаменитый трудшым—„Капиталым" возымо годым пайдаланен.

ЛЕТЧИК РОССИН РЕКОРДШО

Французский летчик Росси замкнутый кривой дене 10 тўжем километр торашке писын чоҥештымаш ден международный рекордым установитлен.

Японский ялын нужналыкше. Снимкыште: олым вургемым чийше японский крестьянка-шамыч рис пасушто пашам ыштат.

АВИАЦИЙ КЕЧЕ—ЙОШКАР-ОЛАШТЕ

18 август. ЙошкарОла аэродром. Тышке еҥ-шамыч пеш шуко погыненыт.

12 шагат. ВКП(б) йошкар-Ола горкомын секретарьже Н. И. Рябчиков йолташ митингым почеш. Тудо советский авиацийын виян

Снимкыште: Митингыште пионер ден школьник-шамыч лўм дене Казанкин выступатла.

улмыжо нерген ойла. Рябчиков йолташ деч вара ВКП(б) Обкомын секретарьже Мамаев йолташ, Марийский АССР Верховный Совет Президиум председатель Кавалеров йолташ, ВЛКСМ Обком лўм дене Желонкин йолташ, пионер ден школьник-шамыч лўм дене пионер Казанкин выступатлат. Нуно чыланат советский гордый летчик-шамычым саламлат. Митинг кугу нöлталтмаш дене Сталин да Ворошилов йолташ-шамычлан письмам приниматлыш.

Варажым аэроплан-шамыч кавам кушкедшаш гай рўжгаш тўҥалыч. Самолет-шамыч икте почеш весе кўшкö чоҥештен каяш тўҥальыч. Воздушный парад тўҥале. Вот высший пилотаж. Самолет-шамыч пеш кўшкö кўзен, тўрлö фигурный чоҥештымаш-шамычым ыштышт. Теве пеш кўшнö ик самолет чоҥешта. Кенета тудын шулдыр йымач лектын, ала мо ўлык камбочмыла койо. Тиде—Йошкар-Ола аэроклубын инструкторжо Н. Спирин парашют дене тöршта.

Калык коштмо верыште ўстембалан парашютым поген пыштыме. Учлет Гарашкин парашют нерген, тудын дене кузе волымо нерген еҥ-шамычлан умылтара.

Кастене оласе предприятийласе, учреждений ласе стахановец ден ударник-шамычым самолет дене чоҥештылыктышт. А Комсомольский садыште рвезе ден ўдыр-шамыч парашют дене вышка гыч тöрштылыч.

Йыв. ФЕДОТОВ.

Отважный велосипедист-шамыч Москваште лийыныт

Сопка Заозерная—Западная граница велопробегын отважный участникше-шамычым 17 августышто столицысе спортсмен ден физкультурник-шамыч шокшын вашлийыныт.

Велопробегым инженер-конструктор Тимохов йолташ вуйлата. 1927 ийыште тудо Комсомольск-на - Амуре—Москва велопробегын командирже ыле. Комсомолец Баканов йолташ Хасан ер лишне героический бой лийме кечылаште артиллерист ыле. Комсомолец Гоголев йолташ ден ВКП(б) членыш кандидат Кошелев йолташ—хасанский бойышто участвоватлыше-шамыч улыт. Пробегыште тугак орденоносец Федосеев йолташ участвоватла, тудо Хасаныште бой лийме годым кок гана сусырген, но боевой позицийым коден каен огыл.

Пробегын участникше-шамыч Сопка Заозерная гыч Москвашке шумеш 10.017 километрым каеныт. Западный границышке шумешке пўтынь корнын кужытшо—11.200 километр. Отважный велосипедист-шамыч Москвашке шумеш 80 кечыште каеныт—палемдыме деч 10 кечылан ондак.

Авиаций кече—Йошкар-олаште. Снимкыште: Йошкар-Оласе Ната Бабушкина лўмеш аэроклубын инструкторжо Н. Спирин. Тудо чылаже 65 гана тöрштен. Фото **Овечкинын.**

МОНГОЛЬСКИЙ НАРОДНЫЙ РЕСПУБЛИКА

Монгольский Народный Республика—кугу да поян эл. Тушто мланде шўй, кўртньö руда, шöртньö, ший, свинец кийме вер, пеш сай пастбище-шамыч улыт. Но, чужоземец-шамычын властьышт йымак логалын, Монголий шўдö ий дене йорлын илен, почеш кодшо эл лийын.

Иностранный захватчик-шамыч да шкеныштынак, монгольский князь ден поп-лам-шамыч калыкым грабитленыт, тудым пычкемыште кученыт. Эше латвич ий тыште мо тугай машина, мо тугай книга—шинчен огыт ул. Черле-шамычым шўведыше-шамыч „лечитленыт."

Но вот монгол-шамыч шкеныштын эрыкыш лекшашышт верч кучедалаш тарваненыт. Нунылан полшаш Советский Союзын калыкше-шамыч толыныт. Мемнан Йошкар Армий монгольский калыклан японский захватчик-шамычын бандыштым поктен колташ полшен. Мемнан эл Монгольский Народный Республиклан завод, корно, школа-шамычым ышташ, скотоводствым виянгдаш, культурым нöлталаш полшен да полша.

Ме монгольский калыклан иктаж-могай пайдам кычалшашлан огыл полшена. Мемнан полшына—тиде тўрлö пызырымаш деч утлышо да шкенжын независимостьшо верч шогышо калыклан парышдыме братский полыш.

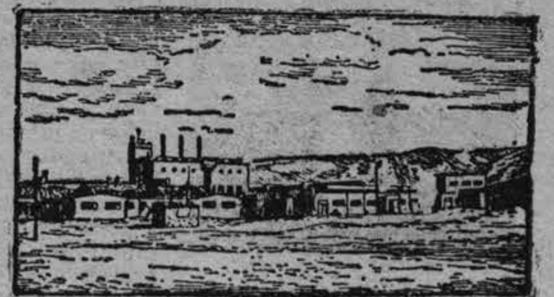
Монгольский калык у илышым шкеж дене успешно ышта. Элын тўҥ поянлыкше—князь да поп-шамыч деч шупшын налме, кызыт шемер арат (скотовод)-шамыч кидыште улшо вольык. Вольыклан телымеш кормам ямдылыше машинно-сенокосный станций-шамыч ыштыме улыт, ветеринарный лечебнице-шамычым почылтыныт.

Монголийыште шўй кўҥчымö вер, электростанций, больница-шамыч, механический завод, меж мушшо фабрик-шамыч, кирпичный ден древообделочный завод-шамыч, автомобиль, самолет, радио, кино улыт.

Республикым Монгольский народно-революционный армий орола. Мемнан Йошкар Армий тудым у военный техника дене овладеватлаш туныктен. Кызыт Монгольский Народный Республикын знаменитый кавалеристше-шамыч веле огыл, но опытный летчик-танкист, артиллерист-шамычат уло.

1936 ий мартыште Советский Союз Монгольский Народный Республик дене ваш полшымо нерген договорым заключитлен: если мемнан эл умбак захватчик-шамыч керылтыт гын, Монголий мланна полшаш тўҥалеш, если Монголий ўмбак керылтыт гын, ме тудлан полшена. Мемнан элна тиде договорым сайын шукта. Советский правительствын главаже Молотов йолташ СССР Верховный Советын 3-шо Сессийыштыже каласен: раз мемнан договор уло гын, то Монгольский Народный Республикын границыжым шкенан границым аралыме семынак решительно аралаш тўҥалына. Тиде мут-шамычым пўтынь советский калык единодушно одобритлен вашлийын.

Японский генерал-шамычлан пытартыш жапыште тиде мут яра огытыл манын ятыр гана öрашышт логалын. Монгольский Народный Республикыш керылт пураш тöчышö японский банда-шамыч монгольско-советский войска деч жестокий урокым налыныт.

Монгольский народный Республика. Промышленный комбинат.

МЫЙ 6-шо КЛАССЫШ ВОНЧЫШЫМ

Мый кодшо тунемме ийын 5-ше классыште тунемым. Но, вучыде, мый русский язык дене плохо отметкым налынам ыле, тыге шыже испытанийлан кодаш логале.

Кеҥежым ик жап каныме, июль тылзыште шыже испытанийлан ямдылалташ пижым. Первояк эше мый мӧҥгыштем гына, шкетын ямдылалтым. Тыге пеш умлымыла ыш чуч, садлан 16 август гыч школышко, туныктышын шыже испытанийлан кодшо-шамыч дене эртарыме занятийыш кошташ тӱҥальым. Тыште гына мый чыла раш умлышым.

21 августышто мемнан испытанийна лие. Тыште мый чыла вопросланат ответым сайын пушым. Мыланем хорошом шынденыт!

Мый пеш куаненам, вет мый ынде 6-шо классыште тунемаш тӱҥалам! У тунемме ийыште кодшо ийысе йоҥгылыш-шамычым шотыш налын, отлично да сайын велэ тунемаш тыршаш тӱҥалам.

Гридинский Леонид.

Йошкар-Ола,
6-шо №-ан школа.

У тунемме ийлан ямде улам

Вашке ынде у тунемме ий тӱҥалеш. Ты тунемме ийлан эре ямдылалт шогаш кӱлеш: книгам, тетрадьым, моло учебно-наглядный пособийым ямдылкалаш кӱлеш.

Мыйын ынде чылажат „Географий", „Лудшаш книга" да „Русский язык" книга-шамыч велэ кӱлыт, моло куд учебникыштым мый ямдыленам. Тидын деч посна ручка, карандаш, разноцветный карандаш, рисований тетрадь, резинка, тетрадь-шамычым ямдыленам. Тӱҥ шотышто мый у тунемме ийлан ямде улам.

Смирнов Николай.

Йошкар-Ола район,
Томшарово ял.

„Маркеловец" колхозын (У-Тор'ял район) йоча площадкыштыже воспитательница Е. А. Домрачева йолташ йоча-шамычлан изи ойлымашым лудеш.
Фото С. Чуршуковын.

Всесоюзный ял озанлык выставкыште

Пионер-орденоносец Барасби Хамгоков (Кабардино-Балкарий). Чылалан палыме уста имне ончышо. Тудо „Костика" имныым ончен куштен. „Костика" имне состязанийыште первый призым налын. Хамгоков Всесоюзный ял озанлык выставкыште лийын.

ИК КЕҤЕЖЫШТЕ КОК УРОЖАЙ

Пареҥге озанлык Институт Всесоюзный ял озанлык выставкыште ик кеҥежыште пареҥгын кок нормальный урожайжым кузе налме нерген интересный опытым ончыкта.

Кеҥежымсе пареҥге шындымаш кызыт мартеат эше предыдущий ийысе пареҥге урожайын семенаж дене ышталтеш. Но шуко районлаште (Средний Азий да Закавказье) тошто урожайын пареҥгыжым июльын мучашыже да августын тӱҥалтышыже (кеҥежым пареҥге шындыме жап) марте кучаш пеш шокшо улмылан кӧра пеш йӧсӧ. Шошымсо урожайын самырык пареҥгые-шамыч июльышто шындаш огыт йӧрӧ: нуно огыт куш.

Пареҥге озанлык Институт самырык пареҥгым июльышто шындаш йӧршым ыштыше методым шонен луктын. Тидлан эн первояк пареҥгым этиленхлоргидринын 2 процентан растворешыже кум минут жап нӧртат. Варажым самырык пареҥгым помещенийыште 48 шагат левед кийыктат, вара ночкырак верыште (мланде ӱмбалне, пиля шӱкыштӧ) 12—14 кече шытыктаралтеш. Тидын почеш тудо чот шыта. Шытыше самырык пареҥгым обычный пареҥге семынак виш грунтыш шындат. Шукерте огыл выставкын овощный участкыштыже 14 июньышто погымо яровизированный пареҥге урожайын тыгай пареҥгыже-шамычым шындылме. Шындымаш пеш сай результатым пуэн.

КӰКШӦ УРОЖАЙ

„Путь к социализму" колхоз (Карельский АССР) Всесоюзный ял озанлык выставкыште шыдаҥын кузе кӱкшӧ урожай налмажым ончыкта. Карельский АССР-ыште 1936 ий марте икияш шыдаҥым чылт ӱден огытыл. 1936 ийыште „Путь к социализму" колхоз икияш шыдаҥым ӱдаш тӱҥалын. Тудо ийын икияш шыдаҥым гектар гыч 15,4 центнерым налын. Тиде северыште шыдаҥым ӱдаш лиймым раш ончыктен. Пашам агротехника почеш ыштен толмо дене 1938 ийыште ик гектар гыч 20,53 центнер шыдаҥым налме.

Оҥгай экспонат

„Дальний Восток" павильоныштo „Дальне Восточный" кияр экспонат уло. Тудо моло сорт кияр семын лупс дене ок локталалт.

Гектар гыч 350 центнер утла урожайым налаш лиеш. Киярын кужытшо 17 сантиметр, нелытше 150—200 грамм. Тиде кияр тамле да вашке шуэш.

ТӰЖЕМ ЧЫВИГЕ

Всесоюзный ял озанлык выставкын посетительже Птицеводство павильоныштo инкубаторный станцийын пашам ыштымыжым ужеш. Тиде станций кажне кечын тӱжем племенной чывигым пуа.

Оборонно-трудовой знaчок учредитлымылан 8 ий эртыш. Тиде жапыште куд миллион советский физкультурник-шамыч „ГТО" значоклан нормым тӱрыс сдатленыт, миллионат пелэ наре пионер ден школьник-шамыч „БГТО" значокым налыныт.

Но советский физкультура писын кушкын, даже нормым—„ГТО"-нымат, „БГТО"-нымат уэмдаш логалын.

У норма-шамычын проектыштым кызыт СССР Совнарком пеҥгыдемден. У норма-шамыч тошто деч ятырак ойыртемалт шогат. Мый тиде статьяштем тыланда, йоча-шамыч, „БГТО" значоклан у норма-шамыч нерген каласкалем.

Первояк, норма-шамыч шагал кодыныт. Ончыч 16 ыле, кызыт—11. Тиде норма-шамыч могай улыт? Препятствий дене 150 метран дистанцийыш куржмаш (стипльчез), жап деч посна 25—50 метрыш иймаш, зарядковый гимнастикын лу упражненийжым ыштымаш, вик кечыше шест але канат мучко кӱзымаш, ече дене рвезе-шамычлан 3 километрым, ӱдыр-шамычлан 2 километрым каяш, але йолын (лум укеан районлаште) 10 километран походым ышташ. Тидын деч посна, обязательный нормышко личный гигиенын правилыштым шинчымаш, первый полышым пуэн моштымаш, тыгак организацийым да мемнан элысе физкультурын значенийжым шинчымаш пура.

Кодшо вич нормыжым вич посна группылашке шеледыме 26 тӱрлӧ упражненийла гыч ойрен налаш лиеш. Упражнений-шамыч группа дене пеш интереснын погымо улыт. Вот тиде группа-шамыч: „скорость", „ловкость", „точность", „выносливость" да „смелость". Тиде кажне группыла гыч шке шонымо почеш ойыркален иктажмогай нормым сдатлаш кӱлеш.

„Скорость" группышто ныл норма: 60 да 100 метрыш куржмаш, простой коньки дене 100 метрым, беговой коньки дене 500 метрым куржмаш.

„Ловкость" группыштат ныл норма: снаряд ӱмбалне гимнастический упражнений, акробатика, куржын миен кужытыш да кӱкшытыш тӧрштымаш.

Кумышо „точность" группышто вич упражнений: гранатым, копьем, дискым, мячым кудалтымаш да малокалиберный винтовка гыч лӱен, 50 налшаш гыч обязательно 40—42 очком налаш.

Нылымше „выносливость" группышто шым норма: жап дене 100 метрыш иймаш, рвезе-шамычлан ик километрым да ӱдыр-шамычлан 500 метрым гребитлымаш, ече да велосипед дене рвезе-шамычлан 5 километрым, ӱдыр-шамычлан 3 километрым каймаш, рвезе-шамычлан 1000 метрыш, ӱдыр-шамычлан 500 метрыш куржмаш, беговой коньки дене 1000 метрым каяш да рвезе-шамычлан спортивный модыш-шамыч футбол, хоккей, баскетбол, ручной мяч, водный поло.

Пытартыш, визымыше, „смелость" группа куд норман. Теве: 2-3 метр кӱкшыт гыч вӱдыш тӧрштымаш, ече дене тӧрштымаш (рвезе-шамычлан велэ), а ӱдыр-шамычлан тиде курык гыч ече дене волымаш дене вашталтеш, 25 метр деч ӱлыл огыл вышка гыч парашют дене тӧрштымаш, 140—180 сантиметр кӱкшытыштӧ улшо пӧрня (бум) ӱмбач коштмаш да конкур-иппик имне ӱмбалан шинчын кудалыштмаш (препятствийым сеҥымаш).

Пытартышлан, „БГТО" значоклан нормышко ик пеш кӱлешым пуртымо—норма сдатлымаште тӱрлӧ оценка. Кок отметка-шамыч лийыт: „сдатлен" да „отлично сдатлен". Мутлан, 25 метрым ияш—обязательный норма. Тынарым ият гын, „сдатлен" отметкым шындат. А если те 50 метрым ийын кертыда гын, тидлан „отлично сдатлен" отметкым налыда. Але малокалиберный винтовка гыч лӱймашым налына: 40 очком налынат—нормым „сдатленат", 42 очком налынат—„отлично сдатленат". Тыгай отметка-шамыч чыла норма денат лийыт. Если йоча шамыч кокла гыч иктаж-кӧ „БГТО" значоклан нормым сдатлымыж годым „ГТО" значок нормымат темен гын, тудын „ГТО" значоклан норма сдатлымаш шотлалтеш.

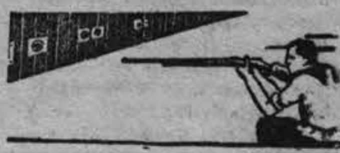
Нормым чыла соревнованийлаштат, тыгак лӱмын ыштыме испытанийлаштат сдатлаш лиеш. „БГТО" значоклан нормым сдатлаш рвезе-шамычланат, ӱдыр-шамычланат 14—16 ияш лийман.

„БГТО" значокым налше йоча-шамыч детский спортивный школлашке пурымо годым преимущественный права дене пайдаланат.

Пионер ден школьник-шамычлан „БГТО" значоклан нормым сдатлымек тышакын шогалман огыл; нунылан эре физкультура дене заниматлыман, „ГТО" значоклан норма сдатлаш ямдылалтман да шке йолташышт-шамычым „БГТО" значоклан нормым сдатлаш туныктыман. Кажне значкистлан шке значокшым аралыман да тудым сайын кучылтман.

Йоча-шамыч, те „БГТО" значокын у нормыжо-шамычым пален налда. Могай упражнений-шамыч тыланда келшат, ойрен налза да, нормым сдатлаш ямдылалтса!

ПЛАТОН ИППОЛИТОВ,
спортын заслуженный мастерже, орденоносец

78

Мемнан деч Keче, Тылзе да шӱдыр-шамыч мыняр тора улыт?

Мланде деч Кече деке шумеш 150 миллион километр наре лиеш. Мутлан айдеме суткалан 40 километрым кая гын, Кече деке 10.300 ий кайман ыле. Шагатлан 100 километрым кайше курьерский поезд Кече деке 171 ий гыч миен шуэш. Шӱдыр-шамыч Кече деч пеш тораште улыт.

Мландын спутникше— Тылзе мемнан дек лишнырак. Тылзе деке 384 тӱжем километр. 1 шагатыште 200 километрым кайше аэроплан Тылзе деке 80 суткаште, пушко гыч снаряд кум сутка да 15 шагатыште, суткалан 40 километрым кайше ен 26 ий да 110 суткаште миен шуыт ыле.

Мемнан поход

Самырык натуралист-шамыч разведыватлыше группылан кугу полышым пуэн кертыт. Тидын дене пырля нуно школлан наглядный пособийым ямдылат.

Шукерте огыл мемнан детдомысо пионерский лагерь походым эртарыш. Походлан ме арня ончычак ямдылалтна. Планым колхозник, врач, биолог дене пырля ыштенна. Нуно мыланна кӱлеш кочкышым определитлаш, походын маршрутшым палемдаш, ыштышаш натуралистический пашам палемдаш полышыт.

Йоча - шамычлан поход чот келшен. Шуко экспонатым, живой уголоклан насекомый, кол-шамычым поген улна. Экскурсий мучко биолог Димитриев Н. Д. мылана чыла ужмына нерген каласкален.

Логинов Семен.

Оршанка район, Люльпан детдомысо пионерлагерь.

Чебоксар олан ик уремже. (Чувашский АССР).

КОСТЕР

Какшан энер воктенсе йоча вӱд станций духовой оркестрын йӱкшӧ дене лӱшка. Таче тыште Авиаций кече лӱмеш оласе пионер-шамычын костерышт эрталтеш. Веселан мутланыме, воштылмо да муро шергылтеш.

Пеш шуко йоча-шамыч кругыш шогалыч.

ВЛКСМ горкомын пионер отделым вуйлатышыже Згурская йолташ Авиаций кече лӱмеш оласе пионер-шамычын костерыштым почеш. Оркестр „Интернационалым" шокта. Пионер-шамыч салютым пуэн шогат. Изиш лиймек костер ылыже. Пычкемыш кавашке тӱжем дене тул ойып-шамыч чинчыла койын, лойгалтын кӱшкӧ кӱзат. Костер йыр пионер-шамычын сылне мурышт шергылтеш.

Аэроклуб штабын начальникше Письменов йолташ авиацийын историйжӧ, советский авиацийын кушмыжо, мемнан элысе гордый сокол-шамычын сеҥымашышт нерген раш ойлен пуыш.

— Ончыкшо тыланат, йоча-шамыч, герой-летчик лияш темлем, — манын тудо ойжым пытарыш.

Костер петырыме лӱмеш оркестр „Интернационалым" шокта.

Йоча-шамыч вӱд станцийын залышкыже „Эскадрилия № 5" кином ончаш мурен пурышт.

Очетов Миклай.

Мыйын сад

Йолжо дене кече модын
Онча садыш шыргыжал.
Кенеж илыш пеледалтын
Йыр-ваш сылне да пиал.
Ай, могай вет, пеш сӧралэ
Кушкеш мыйын дивный сад.
Шынденам мый, вич ий
велэ—
Ончэлат гын, чылт брат.
Олма кӱйын, чевергалын,
Шере вӱдан, тамле пеш.
А вот вишне, ну, шочалын,
Эре кочмо вел шуэш.
Вишне, слива, адак груша
Тамле пешак шоптыржат
Энгыж коеш чылт аршашла.
Ну и чапле сатемжат!

Деткор—**Долгов Миклай.**

Сотнур район.

ЧЫЛА НЕРГЕН КӰЧЫКЫН

„Пари Суар" французский газета 8-ше августышто тыгай увертарымашым печатлен. Пеш йорлын илыше вантейский кресаньык шкенжын ик шинчажым ужалем манын увертарен.

Тиде кресаньыклан кызыт 28 ий.

* * *

Францийыште кулак ден помещик-шамыч батрак-шамычлан суткаште 15—16 шагат пашам ыштыктат. Пасу гыч йӱдым пеш чот ноен толмек, ик миске яра шӱрым гына налыт.

Батрак-шамычын малыме матрацышт лавран, кушкетлен пытыше улыт. Шукыж годым оза-шамыч батрак-шамычлан малашышт вӱташте верым ойырат.

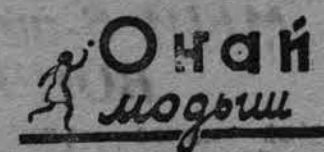
Тушто имне, ушкал-шамыч дене пырля терыс ӱмбалне малат.

* * *

Америкын Соединенный Штатыште чодрасе пожарым самолет гыч йӧрташ пробыватлат.

Самолетын ӱлыл могырыштыжо кок люк уло, тужечын тулым йӧртышӧ химический веществан бак-шамычым кышкаш лиеш. Бак-шамычым военный самолет гычын бомбым кышкыме семынак, точный прицел дене кышкат.

Тиде самолетышто 450 имне виян моторым шындыме. Самолет шагатыште 295 километрым каен кертеш.

„Кайык-лудым лӱяш коштмаш"

Тиде модышым площадкыште эртарыман. Модшо-шамыч 10 гыч 30 ен марте лийын кертыт. 6—7 метр диаметран кругым чертитлыман. Модаш футбол типан мяч кӱлеш.

Йоча-шамыч кок партийлан шелалтыт. Ик партийже кругын тӱжвал могырешыже шогалеш (охотник-шамыч), весыже—круг кӧргышкӧ (лудо-шамыч). Мяч круг деч тӱжвалне шогышо партийын кидыштыже лиеш. Модышын цельже—круг кӧргыштӧ улшо иктаж йочалан мячым шуэн логалташ (лудым пушташ). Кӧлан мяч логалын, тудо модыш гыч лектеш.

Мяч логалме деч утлаш лудо-шамыч мяч деч тораште лияш тӧчат, логалме деч тӱрлӧ семын тӧрштылын утлат.

Чыла лудо-шамычым пуштмек, партий-шамыч верыштым вашталтат.

Модышын результатшым чыла лудым лӱен пыташлан кунар жап эртарыме дене палемдыман. Лудо шамычым кӱчык жапыште лӱен пытарше партий сеҥышылан шотлалтеш.

30 килограмм утла

Люльпан детдомын пионерский лагерьыште каныше-шамыч 13 августышто „Комсомолец" колхозлан уржа вуй погаш миеныт. Кок отряд-шамыч мурен, веселан кутыркален, кечывал марте 30 килограмм утла уржа вуйым погыш.

С. Логинов.

Оршанка район.

Туштан сӱрет

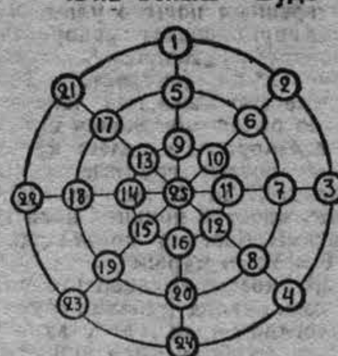

Юннат-шамыч тыште могай да мыняр янлык-шамычым муын кертыт?

Ответ-шамыч

(4, 10, 16 да 22 июльласе „Ямде лийым" ончо)

Чыла велыш—шӱдӧ

Кумло куд колча. Кок диагональласе колча-шамычым наледыман.

Логогриф. Осел—орел.

Ребус. Коммунизмым ышташ таза капкылан кушкына!

Ребус-тушто. Пеш кукшо, нок йӱлӧ. (Ломыж).

Тушто. Шинчал.

КУЗЕ АЙДЕМЕ ОЙЛАШ ТУНЕМЫН

Шӱдӧ тӱжем ий ожно кызытсе айдемын предкаже ныл йол дене кудалыштма гыч эркын-эркын кок йол дене кошташ тунемын. Тиде оҥ-лум уло капын пызырымыже деч утарен, тыге шодо юж токым куштылгын кучылташ способностьым налын, а гортань дене голосовой связка тӱрлӧ сложный йӱкым луктын кертыныт.

Тиде годымак айдемын кидше да парняже развиватлалташ тӱҥалын, тыге нуно кеч-момат кучылтын кертыныт. Моло животный-шамыч тиде задачым умша да пӱй дене шуктевыт. Тыгай айдемын предкажын умшаже членораздельный речьым лукташ эрыкым налын. Пытартышлан, первобытный айдемын пӱйжӧ моло животный-шамыч деч ойыртеман пӱй система йыргешке, пӱгӧ форман лийын. Тыгай строенийан оҥлаш лу первобытный айдемылан у сложный да тӱрлӧ согласный речьым—„зубной", „шӱшкышӧ" да молымат лукташ полшен. Но тиде чылажат айдемылан ойлаш тунемашыже йӧн гына лийын. Тидын деч посна тудо лектын ок керт ыле.

Йылмылан лекташыже мо полшен да мо шочыктен? Тиде йодышлан Марксизмын основоположникше-шамыч вашмутым пуат. Фридрих Энгельс шкенжын „Роль труда в процессе очеловечивания обезьяны" книгаштыже—первобытный айдеме коллективлаште труд кушмо дене пырля йылме лектын, манын воза. Карл Марксат тыгак ойлен.

Первобытный ен-шамыч илышаш верч кучедалашлан шке вийыштым пашаште пырля кучылтыныт. Мутлан: кугу янлык ваштареш кучедалме, пушеҥгым йӧрыктымӧ да канавым кӱнчымӧ годым пырля пашам ыштеныт. Тунам первояк жест-шамычан йылме лийын. Тыгай йылме Австрийысе южо племенан кызытат уло. (Сӱретым ончо).

Но тӱшка паша айдемылан ойлаш тунемаш эше утларак полшен. Тыге членораздельный речь лектын. Членораздельный ойлымаш паша годымсо йӱкланымаш гыч лийын. Тыгай йӱкым кызытат свайым тӱшкан кырыме годым, нелым нӧлтымӧ годым колаш лиеш.

Тыге йылме да умственный илыш ен-шамычын пырля илымышт да мемнан предка-шамычын первобытный пашашт гыч лектын.

Труд мутым шочыктен.

Г. МОДИН,

Йошкар-Ола музейын научный сотрудникше.

Отв. редактор—
И. М. МУЗУРОВ.

Уполн. Марглавлита № А—703. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.